

Velika pećina u Kličevici (Raštević) kod Benkovca: nalazište neandertalskih izrađevina

Slika 5 | Sonda kod ulaza u početnoj fazi iskopavanja 2014. godine. Foto: Ivor Karavanić

Ivor Karavanić

Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
Department of Anthropology, University of Wyoming, 1000 E University Ave, Laramie, WY 82071, USA

Ključne riječi: Velika pećina u Kličevici, srednji paleolitik, musterijen, Dalmacija, Hrvatska
Key words: Velika pećina in Kličevica, Middle Paleolithic, Mousterian, Dalmatia, Croatia

Velika pećina smještena je u kanjonu potoka Kličevica, između Zapužana i Raštevića kod Benkovca (**slika 1**). Potok često presušuje. Ulaz je malen, a pećina tamna. Nedaleko se nalazi druga pećina s velikim ulazom, ali za nju se rabi naziv Mala pećina. Ponekad dolazi do nesporazuma na koju se pećinu misli. Primjerice M. Savić (1984), bivši kustos Zavičajnog muzeja Benkovac koji je prikupio

više kamenih nalaza iz obje pećine u svom izvještaju (elaboratu) iz 1984. godine, Malu je pećinu pod fotografijom imenovao velikom, dok se u ovom radu i nizu recentnih publikacija koriste nazivi prema S. Božićeviću (1987) koji je objavio tlocrte pećina. Velika pećina sastoji se od glavnog kanala (**slike 2 i 3**) koji nakon tridesetak metara skreće ulijevo te se desetak metara nakon toga račva.

Premda tamna, nekoć je bila stanište prapovijesnih ljudi, kada je ulaz bio veći, odnosno manje zatrpan. Danas je stanište šišmiša, jazavca i drugih životinja. Posebno su zanimljivi arheološki slojevi koji osim sporadičnih nalaza kasnijih prapovijesnih razdoblja (gornji slojevi u špilji kod ulaza) sadrže nalaze industrije musterijena (srednji paleolitik) koja se u Europi uvijek veže za neandertalce,

Slika 1 | Pogled na zapadnu stranu kanjona Kličevica s položajem pećina. Foto: Ivan Čondić

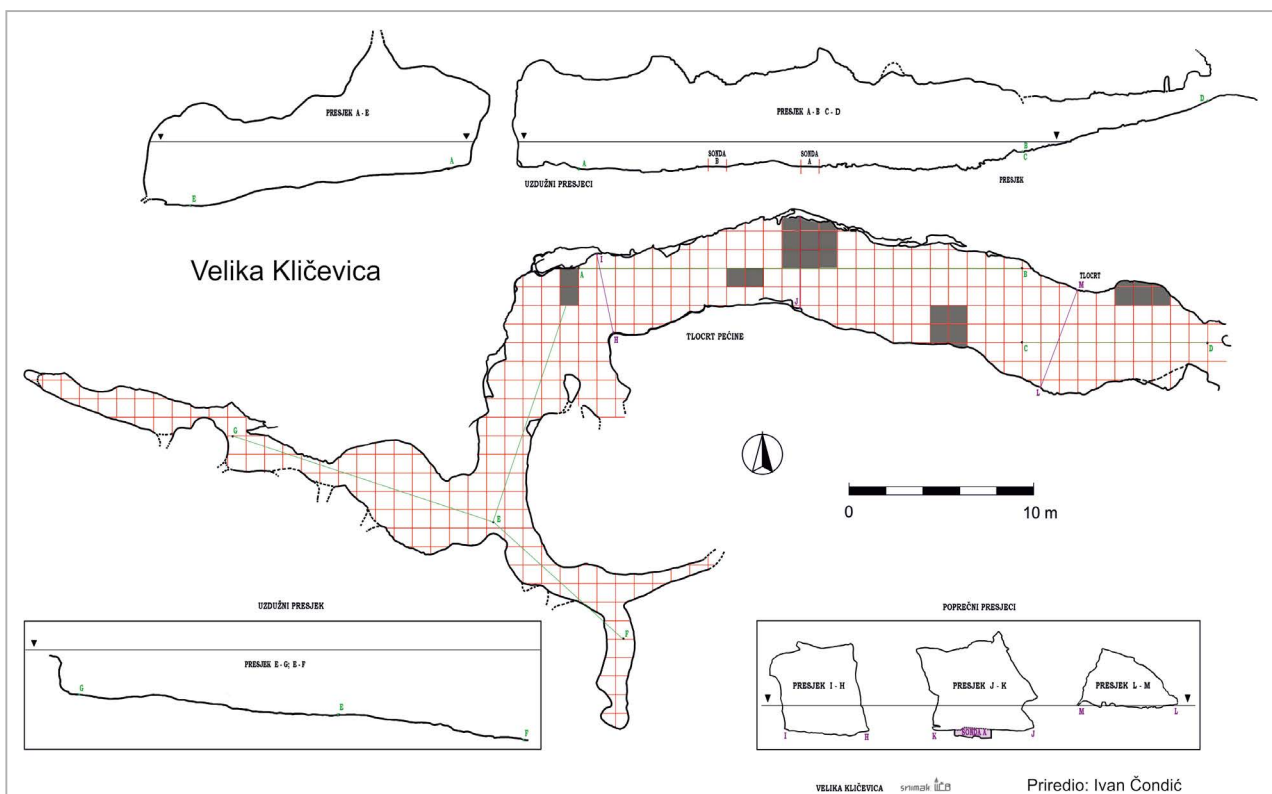
dok je na Bliskom istoku također povezana s ranim modernim ljudima. Naziv je dobila prema eponimnom nalazištu Le Moustier u Francuskoj (Dordogne) gdje su pronađene takve izrađevine, a kasnije i kostur neandertalca.

Artefakti iz Velike pećine u Kličevici koji se nalaze u Zavodu za paleontologiju i geologiju kvartara HAZU, kao

i usmeno priopćenje M. Savića, svjedoče da je M. Malez ondje istraživao. Autor ovog članka i N. Čondić s manjom ekipom zadarskih studenata, prvi su put nalazište posjetili 2003. (Karavanić i Čondić 2017) i s površine prikupili nekoliko artefakata koji su upućivali na musterijen (litičku industriju srednjega paleolitika), poput primjeraka koje je prikupio M. Malez.

Prvo istraživanje koja su proveli Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Arheološki muzej Zadar bilo je 2006. godine (Karavanić i sur. 2007). Međutim, tragovi prekopanog tla od starih sondi svjedočili su o ranijem iskopavanju (vjerojatno M. Maleza) o čemu nismo našli pisanoga traga. Spomenute godine, sonda je postavljena u glavnoj dvorani špilje dvadesetak metara od ulaza prvotne veličine 1 X 2 m (slika 3), a kasnije proširena sa sjeveroistočne strane da bi se došlo do zida špilje. Rezultati su potvrdili pripadnost litičke industrije musterijenu unutar pleistocenskih naslaga, a mala veličina pronađenog oruđa svjedoči o vjerojnoj pripadnosti tzv. mikro-musterijenu (slika 4).

Sustavna istraživanja počela su 2012. i trajala do 2015. (Karavanić i sur. 2014, 2016a, 2016b, 2017). U njima su uz spomenute institucije kao partneri sudjelovali i Odsjek za antropologiju Sveučilišta u Wyomingu te Odsjek za sociologiju i antropologiju Sveučilišta savezne države Illinois, te više stranih i domaćih stručnjaka. Znanstveni cilj istraživanja bio je ustanoviti

Slika 2 | Tlocrt i presjeci Velike pećine u Kličevici s položajima sondi. Nacrt: Ivan Čondić

stratigrafiju i kronologiju nalazišta te suvremenom metodologijom prikupiti materijal kako bi se ustanovile značajke litičke industrije musterijske Velike pećine, omogućila usporedba s drugim nalazištima i upotpunila rekonstrukcija ponašanja srednjopaleolitičkih lovaca skupljača na prostoru Dalmacije. Osim toga istraživanje je trebalo poslužiti školovanju studenata, odnosno savladavanju specifične metodologije istraživanja paleolitičkih nalazišta, pa su u iskopavanjima špilje osim hrvatskih studenata sudjelovali američki studenti, zatim iz Bosne i Hercegovine te jedna studentica iz Italije. Štoviše, jedne je godine (2012.) iskopavanje bilo dio Američke arheološke škole Sveučilišta u Wyomingu koju je vodio profesor James C. M. Ahern. Prva sonda znatno je proširena, a otvorene su još četiri sonde od kojih su tri potpuno istražene (došlo se do matične stijene), dok je u dijelu sonde kod ulaza (slika 5) matična stijena dosegnuta tek istraživanjima u 2017. Iskopavalo se precizno po kvadratnim metrima, prateći slojeve i ispirući sediment kroz dva sita. Totalna stanica uvelike je pripomogla dobivanju preciznih

Slika 3 | Unutrašnjost Velike pećine u Kličevici za vrijeme iskopavanja 2006. godine.
Foto: Ivor Karavanić

podataka. Prema suvremenim standardima u razvijenim zemljama većina sedimenata ostavljena je neiskopana. Istraživanja su financirali Hrvatska zaklada za znanost, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Sveučilište u Wyomingu, Zadarska županija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (sredstva terenske nastave) i Arheološkog

muzeja Zadar (vlastita sredstva).

Pronađeni su mnogobrojni kamener artefakti dok su životinjske kosti i zubi rijetki. Artefakti su izrađivani od lokalnih rožnjaka, a među oruđima česta su strugala. Na više mjesta slojevi su nažalost bili poremećeni djelovanjem životinja (primjerice jazavca). A s obzirom na dobivene

Slika 4 | Strugala iz Velike pećine u Kličevici, srednji paleolitik, industrija musterijska. Foto: Ivor Karavanić

rezultate datiranja možemo reći da su najstariji slojevi vjerojatno stariji od pedesetak tisuća godina i sadrže industriju musterijena (srednji paleolitik) a najmlađi slojevi s tom industrijom stari su četrdesetak tisuća godina (Karavanić i sur. 2017). Datiranjem i keramičkim nalazima potvrđena je prisutnost holocenskih slojeva na ulaznom dijelu. S obzirom na litičku industriju i rezultate datiranja možemo pouzdano reći da su lovci skupljači koji su koristili pećinu bili neandertalci. Izgleda da su se neandertalci u ovoj špilji, slično kao i u Mujinoj pećini kod Kaštela, zadržali još u vremenu kad su se u susjednoj Italiji već pojavili rani moderni ljudi (Boschian i sur. 2017). Za detaljniju rekonstrukciju ponašanja neandertalaca iz Velike pećine u Kličevici treba pričekati rezultate drugih analiza. Međutim, dosadašnje spoznaje ne odudaraju od zaključka da su bili spretni lovci koji su se uspješno koristili lokalnim sirovinama u proizvodnji svojih oruđa.

Na temelju detaljne litičke analize utvrdit će se značajke musterijena Velike pećine u Kličevici. Time će biti omogućena detaljnija usporedba tog materijala s drugim jadranskim nalazištima i s nalazištima sjeverozapadne Hrvatske. To je od velike važnosti za rekonstrukciju prilagodbe srednjopaleolitičkih lovaca skupljača na uvjete koje je pred njih

postavljao okoliš jer litički materijal odražava određene aspekte ponašanja (pribavljanje sirovina, proizvodnja oruđa) tih ljudi.

Literatura

- Boschian G., Gerometta K., Ellwood B.B., Karavanić I., 2017.: Late Neandertals in Dalmatia: climate change, human activity and site formation processes at Mujina Pećina, Croatia. *Quaternary International*, 450, 12-35.
- Božićević S., 1987.: Speleološke pojave benkovačkog kraja i njihovo značenje. U: Medini J., Petricoli I., Pekić M., ur., 1987.: Benkovački kraj kroz vjekove, zbornik 1. Narodni list, Benkovac, 29-35.
- Karavanić I. i Čondić N., 2016.: U potrazi za dalmatinskim neandertalcima. *Arheološki muzej Zadar*, Zadar, pp. 60.
- Karavanić I., Čondić N., Vukosavljević N., 2007.: Velika pećina u Kličevici. *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3, 345-347.
- Karavanić I., Vukosavljević N., Šošić Klindžić R., Ahern J.C.M., Čondić N., Becker R., Zubčić K., Šuta I., Gerometta K., Boschian G., 2014.: Projekt „Kasni musterijen na istočnom Jadranu temelj za razumijevanje identiteta kasnih neandertalaca i njihovog nestanka”: sažetak 1. godine istraživanja. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 31, 139-157.
- Karavanić I., Vukosavljević N., Čondić N., Miko S., Razum I., Ilijanić N., Zubčić K., Šošić Klindžić R., Ahern J.C.M., Barbir A., 2016a.: Projekt „Kasni musterijen na istočnom Jadranu temelj za razumijevanje identiteta kasnih neandertalaca i njihovog nestanka”: sažetak 2. i 3. godine istraživanja. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 33, 135-149.
- Karavanić I., Šošić Klindžić R., Ahern J.C.M., Čondić N., Janković I., Zubčić K., Smith F.H., 2016b.: Recent research on the Croatian Middle/Upper Paleolithic interface in the context of central and southeast Europe. U: Harvati K., Roksandic, M., ur., 2016.: *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia: Human Evolution and its Context. Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology Series*. Springer, Dordrecht, 153-169.
- Karavanić I., Vukosavljević N., Janković I., Ahern J.C.M., Smith F.H., 2017.: Paleolithic hominins and settlement in Croatia from MIS 6 to MIS 3: Research history and current interpretations. *Quaternary international*, u tisku, <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2017.09.034>
- Savić M., 1984. *Perspektive muzejske službe u Benkovcu*. Elaborat. Benkovac.

Velika Pećina in Kličevica near Benkovac: A Discovery Site of Neanderthal-made Artifacts

Archaeological excavations in Velika Pećina revealed numerous stone artifacts, yet very few animal bones. The artifacts were made of local cherts and scrapers were the most commonly found tool. The oldest layers belong to the Pleistocene which probably date to more than 50 000 years ago and contain the Mousterian industry (Middle Paleolithic). The youngest layers containing that industry are around 40 000 years old. Holocene layers were identified only in the entrance part of the cave. Taking into consideration the lithic technology and results of the dating, we can reliably say that the Pleistocene hunter-gatherers using this cave were Neanderthals.